THẾ GIỚI TÂM LÝ TRẺ THƠ QUA THƠ NGUYỄN LÃM THẮNG VÀ NHỮNG GIÁ TRỊ GIÁO DỤC

Nguyễn Thị Lộc*, Võ Thị Bảy**
***Học viên Cao học, lớp 51NGDTH2, Trường Đại học Sư Phạm, Đại học Đà Nẵng**
****Giảng viên Trường Đại học Sư Phạm, Đại học Đà Nẵng**
Email: locbu03@gmail.com

Tóm tắt: *Thơ viết cho thiếu nhi không chỉ tái hiện thế giới tuổi thơ mà còn góp phần phản ánh, nuôi dưỡng và định hướng sự phát triển tâm lý, tình cảm của trẻ. Bài viết phân tích thế giới tâm lý trẻ thơ qua một số sáng tác tiêu biểu của Nguyễn Lãm Thắng, tập trung vào nhu cầu khám phá, trí tưởng tượng, tình cảm gia đình – bạn bè, tình yêu thiên nhiên, lòng nhân ái và những ước mơ trong sáng. Trên cơ sở đó, bài viết chỉ ra những giá trị giáo dục của thơ Nguyễn Lãm Thắng đối với việc phát triển phẩm chất, năng lực, năng lực thẩm mĩ và cảm xúc – xã hội của trẻ em; đồng thời đề xuất một số định hướng khai thác thơ thiếu nhi trong giáo dục hiện nay.*

Từ khóa: *tâm lý trẻ thơ; thơ thiếu nhi; Nguyễn Lãm Thắng; giáo dục; cảm xúc – xã hội.*

THE PSYCHOLOGICAL WORLD OF CHILDREN IN THE POETRY OF NGUYỄN LÃM THẮNG AND ITS EDUCATIONAL VALUES

Abstract: *Poetry written for children not only recreates the world of childhood but also contributes to reflecting, nurturing, and guiding the psychological and emotional development of children. This article analyzes the psychological world of children through selected representative works by Nguyễn Lãm Thắng, focusing on the need for exploration, imagination, family and peer relationships, love for nature, compassion, and innocent dreams. Based on this analysis, the article highlights the educational values of Nguyễn Lãm Thắng's poetry regarding the development of children's character, competencies, aesthetic appreciation, and socio-emotional skills; it also proposes directions for utilizing children's poetry in contemporary education.*

Keywords: *child psychology; children's poetry; Nguyễn Lãm Thắng; education; socio-emotional.*

Nhận bài: 18/07/2026 *Phản biện: 18/08/2026* *Duyệt đăng: 22/08/2026*

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trẻ em đang trong quá trình phát triển mạnh mẽ về nhận thức, cảm xúc và nhân cách; vì vậy, văn học thiếu nhi có vai trò quan trọng trong việc nuôi dưỡng đời sống tinh thần và hình thành các giá trị sống. Nguyễn Lãm Thắng là tác giả có nhiều sáng tác dành cho thiếu nhi, xây dựng thế giới gần gũi với trẻ qua thiên nhiên, gia đình, trường học, bạn bè, trò chơi và những ước mơ trong sáng. Thơ ông nổi bật ở điểm nhìn trẻ thơ, thể hiện sự hồn nhiên, tò mò, giàu tưởng tượng, tình yêu thiên nhiên và khả năng đồng cảm. Từ góc độ tâm lý – giáo dục, bài viết tập trung làm rõ những đặc điểm nổi bật của thế giới tâm lý trẻ thơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng và những giá trị giáo dục có thể khai thác trong quá trình giáo dục trẻ em.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở lý luận về thế giới tâm lý trẻ thơ và giá trị giáo dục của văn học thiếu nhi

2.1.1. Khái niệm và đặc điểm tâm lý trẻ thơ

Thế giới tâm lý trẻ thơ có thể được hiểu là tổng thể những quá trình nhận thức, cảm xúc, tình cảm, nhu cầu, hứng thú, tưởng tượng và định hướng hành vi được hình thành và phát triển trong quá trình trẻ tương tác với bản thân, gia đình, nhà trường và môi trường sống. Ở trẻ em, hoạt động tâm lý có tính trực quan, giàu cảm xúc và tưởng tượng; nhu cầu khám phá, vui chơi, giao tiếp và được yêu thương có vị trí quan trọng. Đây cũng là giai đoạn trẻ từng bước hình thành các chuẩn mực ứng xử, khả năng đồng cảm và những biểu tượng ban đầu về cái đẹp, cái tốt, trách nhiệm với bản thân và người khác.

Từ góc độ giáo dục, nhận diện đúng đặc điểm tâm lý trẻ là cơ sở để lựa chọn nội dung, phương pháp và phương tiện giáo dục phù hợp. Những tác phẩm gần gũi với trải nghiệm của trẻ có khả năng tạo hứng thú, kích thích nhu cầu nhận thức và giúp trẻ tiếp nhận các giá trị không bằng sự áp đặt mà thông qua cảm xúc và trải nghiệm.

2.1.2. Đặc điểm tâm lý trẻ thơ trong tiếp nhận và cảm thụ văn học

Tiếp nhận văn học của trẻ thường bắt đầu từ những hình ảnh, âm thanh, nhịp điệu và tình huống gần gũi. Trẻ dễ bị cuốn hút bởi những nhân vật, sự vật được nhân hóa và những tình huống giàu tưởng tượng. Vì vậy, quá trình cảm thụ thơ thiếu nhi không chỉ là quá trình hiểu nội dung mà còn là quá trình trẻ nhập vai, liên tưởng, bộc lộ cảm xúc và kết nối tác phẩm với kinh nghiệm sống của mình.

Đặc điểm này cho phép thơ thiếu nhi trở thành môi trường thuận lợi để trẻ phát triển đồng thời nhận thức, ngôn ngữ, cảm xúc và tưởng tượng. Khi trẻ đặt câu hỏi về một hiện tượng tự nhiên, trò chuyện với một sự vật hoặc tưởng tượng mình trở thành một nhân vật khác, hoạt động đọc thơ đã chuyển thành hoạt động khám phá và kiến tạo ý nghĩa.

2.1.3. Vai trò của văn học thiếu nhi đối với sự phát triển tâm lý và nhân cách trẻ em

Văn học thiếu nhi phản ánh những vấn đề gần gũi với đời sống trẻ em, đồng thời mở rộng phạm vi trải nghiệm của trẻ thông qua hình tượng nghệ thuật. Qua tác phẩm, trẻ có thể nhận biết nhiều trạng thái cảm xúc, hiểu hơn về quan hệ gia đình, bạn bè, thiên nhiên và cộng đồng; từ đó hình thành khả năng đồng cảm và những cách ứng xử phù hợp.

Trong giáo dục, văn học còn tạo ra môi trường để trẻ giao tiếp, chia sẻ cảm nhận và phát triển ngôn ngữ. Đặc biệt, thơ với đặc trưng cô đọng, giàu nhạc điệu và hình ảnh có khả năng tác động trực tiếp đến cảm xúc, giúp những giá trị như yêu thương, nhân ái, trách nhiệm và trân trọng cái đẹp được tiếp nhận một cách tự nhiên.

2.1.4. Giá trị giáo dục của thơ thiếu nhi trong phát triển phẩm chất và năng lực trẻ em

Giá trị giáo dục của thơ thiếu nhi thể hiện ở khả năng kết nối giữa cảm xúc thẩm mỹ với nhận thức và hành vi. Một bài thơ có thể bắt đầu từ một hình ảnh quen thuộc nhưng mở ra cho trẻ cách nhìn mới về gia đình, thiên nhiên, con người và chính bản thân mình. Trong định hướng giáo dục phát triển phẩm chất, năng lực, thơ thiếu nhi có thể góp phần bồi dưỡng nhân ái, trách nhiệm, năng lực giao tiếp, hợp tác, sáng tạo và năng lực thẩm mỹ.

2.2. Những biểu hiện của thế giới tâm lý trẻ thơ qua thơ Nguyễn Lãm Thắng

2.2.1. Nhu cầu khám phá thế giới và trí tưởng tượng phong phú

Nhu cầu khám phá thể hiện trước hết ở việc trẻ thường xuyên đặt câu hỏi và tìm cách lý giải những điều chưa biết. Trong Trăng là gì hở mẹ?, câu hỏi "Trăng là gì hở mẹ?" thể hiện sự tò mò trước một hiện tượng tự nhiên. Câu hỏi "Nó là con hay thằng?" lại cho thấy cách trẻ vận dụng kinh nghiệm và ngôn ngữ của mình để lý giải thế giới. Đây là biểu hiện sinh động của nhu cầu nhận thức: trẻ không đứng ngoài quan sát mà chủ động tìm hiểu và gọi tên sự vật.

Song hành với nhu cầu khám phá là trí tưởng tượng. Trong Bốn mùa mơ ước, trẻ tưởng tượng mình là cánh én, cơn gió, vầng trăng, ngọn lửa để đem mùa xuân, mưa mát, ánh sáng và hơi ấm đến cho cuộc sống. Trí tưởng tượng ở đây không tách khỏi đời sống thực mà giúp trẻ mở rộng khả năng hình dung và tạo lập những khả năng mới. Qua đó, thơ Nguyễn Lãm Thắng phản ánh một thế giới tâm lý năng động, ham hiểu biết và giàu sức sáng tạo.

2.2.2. Tình yêu thiên nhiên và sự giao cảm với thế giới tự nhiên

Thiên nhiên trong thơ Nguyễn Lãm Thắng không phải phông nền tĩnh tại mà là một thế giới sống động, gần gũi với trẻ. Trong Con suối nhỏ, con suối trở thành "bạn của nai, của thỏ / của hoa thơm, trái lành / bạn của sương, của gió". Trong Gió, gió "rủ lá cùng vui chơi"; trong Sóng ngoan, sóng được nhìn như một chủ thể có tính cách. Những cách nhân hóa này phù hợp với điểm nhìn trẻ thơ, khi ranh giới giữa con người và tự nhiên được thu hẹp bởi cảm xúc và tưởng tượng.

Đáng chú ý, tình yêu thiên nhiên còn gắn với lòng trắc ẩn và ý thức bảo vệ sự sống. Hình ảnh trẻ thương những chú kiến "lạc mẹ hôm bão về" trong Con đường mùa đông, hay hình ảnh trồng cây để "đồi hoang sẽ hóa rừng thông" trong Mùa xuân em trồng cây cho thấy tình cảm với thiên nhiên từng bước chuyển thành thái độ và hành động có trách nhiệm.

2.2.3. Nhu cầu gắn kết tình cảm với gia đình và bạn bè

Gia đình là không gian tình cảm gần gũi nhất trong thơ Nguyễn Lãm Thắng. Trong Bé kể ông nghe, hình ảnh "ông cười hiền", "ông xoa đầu bé" thể hiện nhu cầu được quan tâm, lắng nghe và che chở của trẻ. Ở Đôi bàn tay bé, trẻ không chỉ đón nhận tình yêu mà còn chủ động thể hiện tình cảm qua những việc làm cụ thể: xâu kim giúp bà, nhặt rau giúp mẹ, tưới cây cho ông và chép thơ tặng bố.

Tình bạn cũng là một thành tố quan trọng của đời sống tâm lý trẻ. Những câu chuyện về trường học, cô giáo và bạn bè trong Bé kể ông nghe, cùng không khí vui chơi trong Giờ ra chơi, cho thấy trường học được nhìn từ điểm nhìn tích cực của trẻ. Bạn bè không chỉ là đối tượng giao tiếp mà còn là những người cùng chơi, cùng chia sẻ và tạo nên niềm vui tuổi thơ.

2.2.4. Tâm lý hồn nhiên, vui chơi và nhu cầu trải nghiệm

Vui chơi là một phương thức quan trọng để trẻ khám phá và trải nghiệm thế giới. Trong Giờ ra chơi, hình ảnh học sinh như "từng đàn chim áo

trắng" ùa ra sân, nhảy dây, đá cầu tạo nên một không gian tự do, năng động. Trong Về quê, trẻ được câu cá, thả diều, ngắm trăng và hòa mình vào thiên nhiên.

Những hình ảnh này cho thấy thế giới trẻ thơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng gắn chặt với hoạt động. Trẻ học bằng quan sát, chơi, giao tiếp và trải nghiệm. Đây là cơ sở quan trọng để khai thác thơ thiếu nhi theo hướng giáo dục trải nghiệm thay vì chỉ yêu cầu trẻ ghi nhớ nội dung hoặc trả lời câu hỏi tái hiện.

2.2.5. Lòng nhân ái, khả năng đồng cảm và ý thức trách nhiệm

Thế giới tâm lý trẻ thơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng không chỉ có niềm vui mà còn có khả năng nhận biết và chia sẻ với nỗi khó khăn của những đối tượng khác. Hình ảnh thương những chú kiến bị lạc mẹ cho thấy trẻ có thể hướng sự quan tâm tới những sinh vật rất nhỏ bé. Cảm xúc ấy được nâng lên thành ý thức hành động qua hình ảnh trồng cây, phủ xanh đồi núi và mong muốn giữ gìn Trái Đất.

Như vậy, lòng nhân ái trong thơ được hình thành từ những trải nghiệm cụ thể và gần gũi. Trẻ học cách yêu thương từ ông bà, cha mẹ, bạn bè rồi mở rộng tới con vật, cây cỏ và môi trường sống. Đây là một quá trình phát triển tình cảm có ý nghĩa giáo dục, góp phần hình thành thái độ biết quan tâm, chia sẻ và chịu trách nhiệm với những gì xung quanh.

2.2.6. Ước mơ trong sáng và khát vọng hướng tới những giá trị tốt đẹp

Ước mơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng mang màu sắc hồn nhiên nhưng không nhỏ bé. Trong Bốn mùa mơ ước, trẻ muốn trở thành cánh én gọi xuân, cơn gió xua nắng nóng, vầng trăng soi sáng và ngọn lửa làm mùa đông bớt lạnh.

Điểm nổi bật là đối tượng hướng tới của ước mơ không chỉ là lợi ích cá nhân. Trẻ muốn làm cho người khác và thế giới xung quanh trở nên tốt đẹp hơn. Vì vậy, trí tưởng tượng được gắn với lòng nhân ái, tinh thần sẻ chia và ý thức đóng góp. Đây là phương diện quan trọng trong việc hình thành định hướng giá trị tích cực ở trẻ em.

2.3. Những giá trị giáo dục từ thế giới tâm lý trẻ thơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng

2.3.1. Giáo dục tình yêu thiên nhiên và ý thức bảo vệ môi trường

Việc nhân hóa thiên nhiên và xây dựng quan hệ thân thiết giữa trẻ với cây cỏ, con vật, mưa, gió, trăng giúp thiên nhiên trở thành đối tượng của tình cảm. Khi trẻ biết vui cùng thiên nhiên và thương những sinh vật nhỏ bé, giáo dục môi trường có thể bắt đầu từ cảm xúc thay vì những mệnh lệnh khô cứng. Các bài Mùa xuân em trồng cây, Trái Đất xanh của em còn mở rộng tình yêu ấy thành mong muốn làm cho môi trường sống xanh hơn, đẹp hơn.

2.3.2. Bồi dưỡng tình cảm gia đình, tình bạn và lòng nhân ái

Các hình ảnh ông cháu, cha mẹ và bạn bè trong thơ tạo nên một môi trường tình cảm tích cực. Đặc biệt, Đôi bàn tay bé cho thấy giáo dục tình cảm không chỉ là dạy trẻ biết yêu mà còn khuyến khích trẻ thể hiện tình yêu bằng hành động. Từ đó, thơ có thể được sử dụng để giúp trẻ nhận diện người mình yêu quý, nói lời biết ơn, chia sẻ việc nhà và thực hiện những hành động quan tâm tới người khác.

2.3.3. Phát triển trí tưởng tượng, năng lực sáng tạo và năng lực thẩm mỹ

Những hình tượng hạt mưa, cơn gió, vầng trăng, sóng biển hay cánh én được nhìn bằng trí tưởng tượng khiến trẻ có cơ hội liên tưởng và tạo lập những cách nhìn mới. Trong Hạt mưa, hạt mưa được hình dung là nhân vật tinh nghịch, có thể "thi cùng với gió ngàn", tạo nên những "phím đàn" và làm mầm xanh bừng tỉnh.

Khai thác những hình tượng này trong dạy học có thể tổ chức các hoạt động như vẽ theo cảm nhận, kể tiếp câu chuyện, đóng vai hoặc sáng tác những câu thơ ngắn. Qua đó, cảm thụ cái đẹp được kết hợp với khả năng tưởng tượng và sáng tạo của trẻ.

2.3.4. Phát triển năng lực cảm xúc – xã hội và kỹ năng giao tiếp

Thơ Nguyễn Lãm Thắng cung cấp nhiều tình huống để trẻ nhận diện và biểu đạt cảm xúc: vui khi chơi cùng bạn, yêu thương ông bà, thích thú trước thiên nhiên, thương những sinh vật nhỏ bé và mong muốn giúp đỡ người khác. Khi giáo viên tổ chức cho trẻ kể lại cảm xúc, lắng nghe bạn và trao đổi về cách ứng xử, tác phẩm thơ có thể trở thành môi trường thực hành giao tiếp và đồng cảm.

2.3.5. Hình thành ý thức trách nhiệm và các giá trị sống tích cực

Từ những việc nhỏ trong gia đình đến hành động trồng cây, bảo vệ thiên nhiên và những ước mơ làm cho cuộc sống tốt đẹp hơn, thơ Nguyễn Lãm Thắng góp phần hình thành quan niệm rằng trẻ cũng có thể tạo ra giá trị cho người khác. Giáo dục trách nhiệm vì thế nên được bắt đầu từ những hành động vừa sức, cụ thể và gần với đời sống của trẻ.

2.4. Một số yêu cầu và giải pháp khai thác thơ Nguyễn Lãm Thắng trong giáo dục trẻ em

2.4.1. Khai thác thơ phù hợp với đặc điểm tâm lý và lứa tuổi của trẻ

Giáo viên cần lựa chọn bài thơ, hình thức tổ chức và mức độ yêu cầu phù hợp với khả năng nhận thức, ngôn ngữ và cảm xúc của từng độ tuổi. Không nên áp đặt những diễn giải quá trừu tượng; cần xuất phát từ hình ảnh, câu chuyện và trải nghiệm gần gũi để trẻ tự phát hiện ý nghĩa.

2.4.2. Đổi mới phương pháp tổ chức hoạt động đọc và cảm thụ thơ thiếu nhi

Cần chuyển từ cách dạy chủ yếu giải thích và hỏi – đáp sang tổ chức cho trẻ quan sát, dự đoán, đọc diễn cảm, trao đổi, nhập vai và liên hệ thực tế. Giáo viên nên đặt những câu hỏi mở để trẻ có cơ hội đưa ra cách hiểu riêng có căn cứ từ tác phẩm.

2.4.3. Kết hợp đọc thơ với hoạt động trải nghiệm và phát triển cảm xúc – xã hội

Sau khi đọc thơ, có thể tổ chức các hoạt động phù hợp như vẽ một hình ảnh yêu thích, kể về một việc tốt đã làm, đóng vai nhân vật, viết lời nhắn cho một người thân hoặc chia sẻ một trải nghiệm với thiên nhiên. Cách tổ chức này giúp chuyển cảm xúc từ tác phẩm thành trải nghiệm cá nhân và hành vi xã hội.

2.4.4. Gắn nội dung thơ với giáo dục gia đình, môi trường và các giá trị sống

Các bài thơ về ông bà, cha mẹ có thể kết hợp với hoạt động thực hiện việc nhà; thơ về thiên nhiên có thể gắn với chăm sóc cây xanh, giữ gìn vệ sinh và quan sát môi trường; thơ về ước mơ có thể gắn với hoạt động xác định mục tiêu và việc tốt mỗi ngày. Như vậy, giá trị giáo dục của thơ được cụ thể hóa thành hành động.

2.4.5. Phát huy sự phối hợp giữa nhà trường, gia đình và môi trường giáo dục

Gia đình cần được xem là môi trường tiếp nối quá trình giáo dục từ tác phẩm. Giáo viên có thể giao những nhiệm vụ nhẹ nhàng như đọc thơ cùng cha mẹ, kể lại nội dung bài thơ, thực hiện một việc tốt hoặc quan sát một sự vật tự nhiên. Sự phối hợp này giúp những giá trị được gợi ra từ thơ trở thành trải nghiệm thường xuyên trong đời sống của trẻ.

III. KẾT LUẬN

Thế giới tâm lý trẻ thơ trong thơ Nguyễn Lãm Thắng được thể hiện qua những chất liệu gần gũi như thiên nhiên, gia đình, trường học, bạn bè, trò chơi và ước mơ. Qua điểm nhìn trẻ thơ, tác giả làm nổi bật nhu cầu khám phá, trí tưởng tượng phong phú, sự hồn nhiên, tình cảm gắn bó, khả năng đồng cảm và những ước mơ trong sáng hướng tới những giá trị tốt đẹp.

Từ phương diện giáo dục, thơ Nguyễn Lãm Thắng có giá trị trong việc bồi dưỡng tình yêu thiên nhiên, tình cảm gia đình, tình bạn, lòng nhân ái và ý thức trách nhiệm; đồng thời góp phần phát triển trí tưởng tượng, năng lực sáng tạo, năng lực thẩm mĩ và năng lực cảm xúc – xã hội của trẻ. Những giá trị này phù hợp với định hướng phát triển phẩm chất và năng lực học sinh trong giáo dục hiện nay.

Vì vậy, khai thác thơ Nguyễn Lãm Thắng trong giáo dục cần gắn cảm thụ văn học với nhận thức tâm lý, giáo dục cảm xúc – xã hội và hình thành phẩm chất, năng lực. Đây là hướng tiếp cận góp phần phát huy giá trị của thơ thiếu nhi như một phương tiện giáo dục giàu tính nhân văn, phù hợp với đặc điểm tâm lý và nhu cầu phát triển của trẻ em.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). Chương trình giáo dục phổ thông – Chương trình tổng thể (ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26/12/2018).

Bùi Văn Huệ (Chủ biên). (2008). Giáo trình Tâm lí tiểu học. NXB Đại học Sư phạm.

Lê Nhật Ký. (2023). Xây dựng học phần "Văn học thiếu nhi" trong chương trình đào tạo cho sinh viên ngành Sư phạm Ngữ văn. Tạp chí Giáo dục, 23(2), 29–33.

Nguyễn Diệp Ngọc, & Nguyễn Hạnh Linh. (2023). Giải pháp nâng cao hiệu quả giáo dục năng lực cảm xúc – xã hội (SEL) cho học sinh tiểu học. Tạp chí Giáo dục, 23(7), 42–46.

Nguyễn Thị Hòa, Trần Bích Ngọc, & Nguyễn Ngọc Mai. (2024). Các yếu tố ảnh hưởng và biện pháp nâng cao hiệu quả giáo dục kĩ năng cảm xúc – xã hội cho học sinh tiểu học. Tạp chí Giáo dục, 24(Số đặc biệt 12), 213–218.

Nguyễn Thùy Trang. (2024). Thơ thiếu nhi Nguyễn Lãm Thắng: Mĩ cảm hài hòa với thiên nhiên. Báo Văn Nghệ.

Nguyễn Lãm Thắng. (2023). Chùm thơ thiếu nhi của Nguyễn Lãm Thắng. Hội Nhà văn Việt Nam